

у тварин, викликане недостаткою мінеральних речовин у кормах" — ЕСУМ III, 231), Смага (пор. смага — "сухість губ, запальний наліт на губах від спраги і праці" — Грн. IV, 155), Чирик (пор. діал. чирик — "чиряк").

Таким чином, в основах прізвищ Опілля представлені різноманітні групи пасивної лексики, що повертає її до активного вжитку.

Література:

1. Керста Р. Й. Українська антропонімія XVI ст. Чоловічі іменування. — К., 1984. — 152 с.

Список умовних скорочень:

- Грн. — Словарь української мови. За редакцією Б. Грінченка. — К., 1907 — 1909. — Т. 1-4.
 ЕСУМ — Етимологічний словник української мови. — К., 1982-1989. — Т. 1-3.
 СУМ — Словник української мови. — К., 1970-1980. — Т. I-XI.
 Vnc. — Vincenz A. Traite d'anthroponymie Houtzoule. Forum Slavicum, Band 18. — München, 1970. — 613s.

Катерина БУРЛА (Тернопіль)

НЕНОРМАТИВНЕ ВЖИВАННЯ СЛУЖБОВИХ ЧАСТИН МОВИ У ФОЛЬКЛОРНИХ ЗАПИСАХ В.ГНАТЮКА

Українська літературна мова утворилася на основі полтавсько-київського діалекту. З часом вона розвинулась, збагатилась, набула всезагального поширення, стала основним засобом спілкування українського народу. Та витоки, звідки почалося її життя, своїм корінням сягають українських народних говорів. Глибиною і силою народної мови, її влучністю й образністю захоплювалися невтомні збирачі фольклору, однією з найпомітніших постатей серед яких був Володимир Гнатюк. Він вбачав у фольклорно-етнографічних та діалектологічних джерелах основну підвалину для поступу мовознавчих досліджень. "Знаючи, як наша філологія стоїть низько, хоть так багата у нас діалектологія, постановив я собі робити записи в різних сторонах нашої країни, можливо найвірніші, оскільки мене ухо не зведе, щоби відтак лінгвісти могли цим покористуватися" [2, 14]. В

результаті багаторічної клоніткої праці В.Гнатюк залишив багатющу спадщину фольклорних записів, яка потребує мовознавчих досліджень. Ми, зосередили свою увагу на морфологічних особливостях фольклорних записів В.Гнатюка — ненормативному вживанню службових частин мови у народних піснях.

Народна пісня використовує значну кількість прийменників, сполучників, часток найрізноманітнішого походження й типу творення. Більша гнучкість норм у межах розмовної мови дає змогу користуватися тут варіантами службових слів, в стосунку до яких літературна (особливо писемна) мова значно суворіша.

Типовим для народнорозмовної мови є ненормативне поєднання прийменника із формою іменника. Найчастіше це стосується орудного та місцевого відмінків, замість яких вживаються знахідний та родовий:

1. Писар гуси зганяє,

На дудочку виграє,

У! у! у-ха-ха! На дудочку виграє. (З.в. замість

М.в.)

1. Клала би хліби пшеничні

Перед свого татунейка. (Р.в. замість О.в.)

А замість іменника в знахідному відмінку з прийменником **про** вживається сполучення родового відмінка іменника з прийменником **о**:

У третім садочку говорила

Свашенька о своїм дому.

Для фольклорних творів є характерним вживання одного прийменника в значенні іншого. Часто слугуються прийменники **на і по, по і за, в і біля**:

1. Ми йдемо на барвінок.

Івасеві на вінок.

2. Пустіть же м'я по хвилю.

Най ся по нас похилю.

3. Ой зацвіла калина в порозі.

Десь мій Ясьо в далекій дорозі.

Властивим для народної мови є вживання діалектних прийменників замість відповідних синонімічних прийменників літературної мови:

1. Попуд тоті сині гори кичеряві бучки

Аж то легінь, а я дівка — потягаймо ключки.

2. Бо я хлопець, бо я хлопець молодой.

молодой.

Підо мнов кінь, підо мнов кінь вороной,
вороной.

Цікавою є синоніміка прийменників при передачі просторових відношень. Основними для передачі просторової близькості в українській літературній мові виступають конструкції з прийменниками **коло** та **біля** (також складні прийменники, до яких вони входять: **навколо**, **побіля**). У народних піснях передача просторової близькості передається найчастіше сполуками з прийменниками **коло**, **край**, **кінець**, тоді як прийменник **біля** майже не вживається:

1. Тепер Правда край порога,
А Неправда кінець стола.
2. Прийшов наймит в коршми п'яний,
Сів сі кінець стола.
Сів він собі коло стола, виймає горівку.

Привертає увагу своєрідний усічений прийменник **д'**, який вживається замість літературного **до** у сполуках **до хати**, **до кого**, **до нас**:

1. Д'гати, дітійки, д'гати,
Личійко умивати.
2. Умер нянько, вмерла мамка, браток на
війночі.

Д'кому ми ся привернути пустій головочці.
3. Цить, свахо, страхайся
Ходи д'нам, привітайся.

Для народної творчості характерним є часте вживання модально-вольових часток **хай**, **нехай**, **бодай** у їх різноманітних діалектних модифікаціях:

1. Най коня не буде, коньом не журюся,
Я люблю дівчину, з нею оженюся.
2. Няй она ся, няй она ся віддає, віддає.
Няй на мене молодого не ждає, не ждає.
3. Шинейко, багрунейко,
Бода-с здорова била.
Жи-с нам крупи примастила.

Частим є і вживання підсилювально-видільної частки **вже**, яка має такі форми:

1. Уж журави полетіли,
Де ся мої літа діли?
2. Юж тобі, барвіноньку,
Не бити в городочку.

Не можна оминати увагою своєрідне вживання частки **ся** (**сь**) з дієсловами. В народних піснях вона пишеться окремо від дієслів.

1. В глибокій долині звізда ся з'явила.
Де Пречиста Діва-мати Сина породила.

2. А ще пиво не вкисло,
Вже сі парубоньків натисло.
А ще пивенька не пили,
Вже сі парубоньки побили.

Потрібно зазначити, що В.Гнатюк, торкаючись проблем українського правопису, був гарячим прихильником нарізного написання частки **ся** з дієсловами, яке було традиційним для західноукраїнського письменства.

Цікавим і своєрідним є вживання заперечних часток **не**, **ні** та формотворчих **би**, **б**. Часто в народних піснях заперечна частка **не** вживається разом з дієсловом **є** замість дієслова **нема**:

Бідна-м стала, скажу правду, плачучи,
Не є отця, не є мамки, помочи.

А частка **ні** для підсилення загальної емоційності замінюється вигуком:

Не хоче голубка ой їсти, ні пити,
Лише йде до саду під ябліночку плакати.

Формотворча частка **би**, **б** вживається в літературній мові для утворення умовного способу дієслів. У народнорозмовній мові вона, крім цього, вживається для вираження бажаності сказаного і в цьому випадку вживається разом з підсилювальною часткою **ж**, **же**, причому писатися може як окремо, так і разом:

Аже би наш короваєць гнітен бив,
Агей же би наш Іванойко весел бив.

Коли **же** і **би** пишуться разом, то вони вже виступають не як частки, а як своєрідний сполучник, синонімічний літературним **щоб**, **якби**:

1. Я ся в Львові вчила,
А жеби я кравчити не вміла.
2. Жеби Касунейка знала,
Що ї татойко їде...

Сполучники, на відміну від прийменників та часток, характеризуються перевагою нормативного їх вживання над ненормативним, проте розмовна мова і народна поезія зберігають архаїчні діалектні сполучники. Назвемо ті з них, стилістична виразність яких особливо велика. Поряд з літературними **поки**,

коли, якби, а, але у народних піснях вживаються відповідно діалектні сполучники заким, коль, коби, но й ін.:

1. Будем, серцю, розмовляти, заким мати прийде.

2. Чого ж ти йа до мене придуднів, придуднів,
Коль ти мене, жовнірику, не хотів.

3. Ой коби я була знала свою лиху долю,
Була би я не посадила гарбуз над водою.

4. Не з розкоші, но з біди.

Загадав сі єден женити.

Взагалі ненормативність тих чи інших мовних явищ пояснюється особливостями говірки населення. Але коли мова йде про народну пісню, то тут порушення норми пояснюється ще і мелодійністю та ритмічністю народнопісенної творчості.

Література:

1. Гнатюк В. Українська народна словесність. (В сирани записів українського етнографічного матеріалу). – Відень. – 1916. – 48 с.
2. Купчинський О. Володимир Гнатюк: біля джерел формування українознавства // Вісник НАН України. – 1995. – №11. – С.14.
3. Мушинка М. Володимир Гнатюк – дослідник фольклору Закарпаття. Праці Історично-Філософської Секції. – Париж – Мюнхен. – 1975. – 117 с.
4. Роль Володимира Гнатюка у розвитку української національної культури. Тези доповідей до 120-річчя. – Тернопіль. – 29 травня – 1 червня. – 1991 рік.
5. Українські народні пісні в записах Володимира Гнатюка. Упорядкування, вступна стаття та примітки М.Яценка. – К.: Музична Україна. – 1971. – 324 с.
6. Чабаненко В. А. Мовознавча спадщина Володимира Гнатюка (До 120-річчя від дня народження). – Мовознавство – 1991. – №2. – С. 61-68.